

Яна Шульга

**ЗАПИСИ РЕЧОВИХ ТА НАТУРАЛЬНИХ ДАРІВ
У ПОМЕННИКУ
ПУСТИННО-МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБИТЕЛІ XVIII СТ.:
СПРОБА СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ**

Проаналізовано вкладні записи у поменнику Пустинно-Миколаївського монастиря, нетипові для аналогічних джерел XVIII ст. Поширеними були речові та натуральні дари за поминальний запис, які несли вагоме сакральне і молитовне значення. Такі дари поділяються на два види: типові (одяг для священників, церковні речі) та унікальні (богослужбні книги, ікони).

Ключові слова: поменник, паломники, дари за поминання, церковне облачення, монастирська братія, молитовне значення.

Пустинно-Миколаївський (Слупський) монастир завжди займав особливе місце у «сакрумі» Києва. Поширювані серед вірян легенди виникнення обителі пов'язують з давньоруськими часами, до «Володимирового хрещення», зокрема з «першохристиянами» Аскольдом і Діром. Рукописне «Описание Малого Киевского монастыря» повідомляло, що біля урочища Угорського був похований «первый князь христианский Аскольд, а потому это место слыше его народом Аскольдовою могилою. Близ гроба Аскольда в. к. Ольга устроила церковь Святого Николая»¹. Як бачимо, в середовищі киян та паломників поширювався переказ про місце поховання «першого християнського князя» – Аскольда, на мощах якого й було зведено монастир.

Увагу сучасників привертала і незвична архітектура монастирського храму – стовпоподібної сакральної споруди, що не мала аналогу серед київських святинь. А. М. Муравйов, котрий відвідав усі центри християнського Сходу, писав: «оригинально зодчество самой церкви, весьма тесной внутр., которая слывет слупом, или столпомь...»². Особлива «святість» Пустинно-Миколаївського монастиря підкреслювалася також наявністю в ньому чудотворних реліквій та образів, які «приваблювали» сюди палігримів. А. М. Муравйов свідчив: «Взошел я , на улице Печерской, в монастырь, так называемый Малого Николая, который прославлен чудотворною иконой Святителя. Икона сея, по обычаю Киевскому, высоко висит над царскими дверьми и спускается для благоговейного чествования богомольцев; в том же храме еще два древние образа чудотворца Мирликийского, письма Греческого, один местный, а другой со входа, привлекают к себе молитвенниковъ, сии три едино суть...»³.

За кількістю братії у XVIII ст. цей монастир не поступався іншим у Києві⁴. Цей факт зумовлював притік паломників та надання ними дарів для поминання.

Досі дослідники розглядали особливості надання вірянами певних пожертв, дарів обителям Києва, залучаючи матеріальні, актові пам'ятки, етнографічні джерела тощо. Однак стосовно Миколаївського монастиря таких напрацювань наразі немає.

Найголовніші джерела, за якими можна простежити особливості паломництва до обителів це – поменники (синодики). Функціонування поменників стимулювалося бажанням християн дбати про своє спасіння, їх вірою в силу молитви у монастирях за померлих та живих. Важливою умовою здійснення поминання була плата за це наперед. Особливістю поменника Пустинно-Миколаївського монастиря було те, що в ньому (на відміну від поменників інших київських монастирів) фіксувалися вклади. Тож ця унікальна обставина перетворює пустинно-миколаївський поменник на основне джерело нашої студії.

Метою дослідження є спроба системного аналізу вкладних записів поменника Пустинно-Миколаївського монастиря. Наразі ми акцентуємо не на грошових вкладах, а на речових та матеріальних дарах, зафіксованих у джерелі. Важливо з'ясувати, які дари були типовими, а які – оригінальними для обителів; зіставити дані з іншими київськими поменниками XVIII ст.; висвітлити сакральний зміст дарів тощо.

В. Щербина та М. Яременко характеризували синодик Пустинно-Миколаївського монастиря лише в джерелознавчо-описовому контексті. Конкретної історіографії, де порушене нами питання розглядалося б на прикладі українських матеріалів, немає. Це, насамперед, пов'язано з тим, що джерельна база, аналогічна до поменника Микола-Слупського монастиря, є мало не винятковим явищем (принаймні для українських земель), тому вкладні записи в синодиках достатньо не досліджені. Відповідно, остання обставина дає можливість говорити про новаторство і актуальність цього дослідження.

Записи щодо вкладів у поменнику Пустинно-Миколаївського монастиря, веденому в 1734—1780-х рр., робили відповідальні монахи. На полях, напроти родового поминального запису, доволі часто приписувались рядки дрібним та нерозбірливим почерком. Подібна традиція фіксації дарів настільки яскраво виражена лише в поминальній книзі Пустинно-Миколаївського монастиря.

Наприклад, у Софійському синодику⁵ (близькому до Миколаївського за хронологією) подібних поміток немає. Поменник Михайлівського

Золотоверхого монастиря також не містить вкладних записів. Найранішим роком синхронного запису вкладу в Слупському синодику є 1727 р.: «родь Євдокии Василивны, пани есаулки полку Харьковского. Дала року 1727 золотих 100»⁶, «родь пана Наума, мещанина з Будищ. Року 1727 дано денег рублей шесть»⁷.

Можливо, датування є ключем до фактичної появи системи записів вкладів у синодик. Що ж зумовило монахів запровадити таку практику? Можна припустити, що в цей період святині Пустинно-Миколаївського монастиря приходив вшанувати ігумен з Москви чи котроїсь російської обителі, де традиція вести окремі вкладні книги була усталеною. Саме цю практику могли запровадити у Слупській обителі, але не в окремій книзі, а в поменнику. Варто зазначити, що на 1727 р. ігуменом Пустинно-Миколаївського монастиря був Йосиф Волчанський⁸. Ймовірно, записування вкладної інформації до синодиків могло бути пов'язане з його розпорядженням. Про це не збереглося інформації в доступних нам джерелах, але без наказу настоятеля такі записи, та ще й систематично, робитися не могли. Поряд з цим, відсутність подібної системи в інших київських монастирях вказує, що така фіксація вкладів не є розпорядженням Консисторії чи митрополита, а отже вона винятково одинична, тобто пов'язана з конкретною особою (щодо започаткування системи).

І все ж, задля повноти компаративного аналізу варто перевірити інші поменники, особливо ведені водночас з синодиком Пустинно-Миколаївської обителі. У київських архівосховищах на сьогодні вдалося виявити такі синодики XVIII ст.: киевоподільської церкви Преображення Господнього⁹ та киевоподільської Свято-Введенської церкви¹⁰.

Поменник Преображенської церкви має структуру, подібну до Миколаївського, однак тут менше дат, і це здебільшого роки смерті вписаних осіб. Звісно, це не може свідчити про заупокійне поминання імен, оскільки роки фіксувались пізніше, що видно з відмінності почерків та кольору чорнила. Що ж до дарів, то ситуація є аналогічною до поменника Софії Київської.

Дещо інакше побудовано поменник Свято-Введенської церкви (1741—1810 рр.). У ньому зафіксовано чимало вкладів. Більшу частину їх внесено з початку ведення синодика: записано Євангеліє, дорогі тканини, вагомі грошові суми і т. д. Але пожертви в цьому поменнику зафіксовано детально, на відміну від Пустинно-Миколаївського синодика. Щодо поминальних книг Києво-Печерської Лаври, то до них матеріальні вклади паломників також не вписували.

Чим можна пояснити такі різні способи ведення поминальних книг у межах одного кафедрального міста, де перебував митрополит і діяв

головний управлінський орган єпархії – Консисторія? Як зазначає Оксана Прокоп'юк, при монастирських поменниках могли вестись окремі вкладні книги (як у Росії), проте «подібні книги для київських монастирів досі не виявлені, хоча практична потреба у фіксуванні розміру вкладу не викликає сумнівів»¹¹. На жаль, це припущення зовсім не верифікується джерелами й залишається на рівні гіпотези.

Іншою є картина в російських монастирях. Для порівняння можна навести вкладну книгу Троїце-Сергієвого монастиря. Тут, зокрема, вказується, що за душі вкладників братія отримує певні внески на заупокійні корми. Причому ці вклади поділено на три типи, залежно від конкретного розміру пожертв, від яких також залежала частота та способи поминання¹². Троїце-Сергієвська вкладна книга містить записи «поменникових» дарів: «... за оной вклад, стоб написать в олтарной синодик родственниковъ ево 24 имени...», «А за тот вклад написано роду ево 3 имени в сенодик»¹³, однак зовсім не обмежується ними. Подібної практики на документальному рівні щодо київських монастирів та церков XVIII ст. не зафіксовано. Тож випадок із записами вкладів до синодика Пустинно-Миколаївського монастиря пояснюється місцевою традицією.

Пожертви, що не були грошовими, В. Щербина поділяє на два види: «...это церковные предметы (Евангелие, ризы, медная крестильница)... и пожертвованія натурою...»¹⁴, не вдаючись, однак, до подальшої конкретизації. Розглянемо деякі особливості цих дарів детальніше.

Одразу впадає у вічі, що найпоширенішими речами, які богомольці дарували в обитель, були ризи та стихарі. Здебільшого вони дарувалися окремо, але іноді їх поєднували. Якість речей відіграла не останню роль для записувачів, адже в окремих випадках вони описували дар у поменнику, відзначаючи його цінність чи якість. Візьмемо для прикладу ризи. Один запис: «род господина Ивана, сына Феоктистова, жителя города Курска. 1742 года дано в церков ризи»¹⁵, інший – «род козака донского Ивана Невисова. Дано ризи доброй в монастырь»¹⁶. Принесення церковнослужбових речей, особливо облачень, до обителі мало велике сакральне значення. Коли літургію служили в подарованих облаченнях, це сприймалося чи символічно означало співпредстояння вкладника перед Господом на кожній літургії. Через це богомольці прагнули замовити пошиття облачення й принести його в монастир.

Стихар як один з елементів облачення також мав важливу символіку для богомольців, адже його часто дарували окремо. Можна помітити певну закономірність стосовно людей, які надавали їх за поминальним записом. Здебільшого, це представники духовенства, а якщо точніше – монахині:

«род Шкуратиhi Александры, инокини Печерской. Стихаров священнических дано»¹⁷, «род инокини Євтропи Печерского монастыря. Стихарь дала злоголавный»¹⁸, «род інокіни Євпраксії Карницьковни. 1753 года дано стихарь священнической»¹⁹. Вони виготовляли власноруч ці частини облачення, у двох перших прикладах – у київському Вознесенському монастирі²⁰.

Іноді монахи записували професію вкладника, з якою був пов'язаний дар. Приміром : «род Івана Либедского, друкара. Дано в церквою служебник аркушевий»²¹. Іван Либідський друкував книги, тож його дар не лише відповідав професії, але й мав особливе сакральне значення: по великому аркушу служебника здійснювалися літургії й таїнства, отже, даритель був духовно присутній при найважливіших актах церковного життя. Інакше, тобто лише з «професійного» боку можна потрактувати наступний запис: «родь Павловского купца Василія Дементева. 1755 года дано шовк»²².

Тричі паломники записували свої роди в поминальну книгу, розплачуючись за це воском. Такі дари особливо схвалювались у монастирі, оскільки на купівлю воску систематично витрачались чималі кошти: «Расходь свечковых денег. Месяца августа 31. Уплачено діеконисіи Пулхеріи. За передачу на свечи двох пудь воску. Два рубли сорок копеек»²³. Свічки також мали власну символіку. Адже палаюча свічка – це продовження молитви вже після того, як людина завершила висловлювати її, або ж, можливо, й залишила стіни храму.

Нерідко паломники дарували срібні речі, здебільшого невеликі: «род пана Ісаія, сотника з Баришовки. Дано чарку сребну 1738», «Родь пана Іоана Кузмича, мешанина Перемиського. Дал бляху сребну»²⁴. Цікаво, що значну частину дарів зі срібла записано за жінками: «род схимниці Татяны монастыря Печерского киевского. Дано ложка и крестикъ сребреные», «род Александры Писарки, инокини Печерского монастыря. Дано сребреную порційку», «род Феодори Васильевой. Дала таблицу сребную: поларкуша»²⁵ та ін. У двох перших прикладах жінки приходили вшанувати святині з Печерського монастиря. Вони також були злато- та сріблошвеями. Матеріали, які залишалися від замовлення, приносили як плату за поминання. Практика плати сріблом за поминальні записи була поширеною в Києві. Про це може свідчити й Поменник Свято-Введенської церкви: «Тимофей. Дал чашу сребряную, внутрь позолочаную...»²⁶. Срібний посуд використовувався під час таїнства причастя, що також було особливим сакрумом.

Цінували в монастирі кипарисову деревину, адже є випадок, коли записано несформовану річ з цього матеріалу, – дошка, яку, можливо,

згодом мали обробити й застосувати для написання ікони (адже ікони на кипарисі особливо цінувалися): «род Стефана Корнеєва Гомона, козака, града черкаського, прибулої станиці. Року 1732 дано доску кипарисовую»²⁷. Відтак ікона, вклад у створення якої зробив паломник, ставала предметом вшанувань. Стосовно кипарису, то з уманський мешканець ще приносив кипарисового хрестика, оправленого сріблом.

Доволі рідко на аркушах поменника Слупського монастиря можна знайти записи дарів жіночих прикрас. Певно, віряни, здебільшого, залишали їх як привіски біля монастирських ікон чи інших святинь. У записах синодика Микола-Пустинного монастиря зафіксовано лише один дар від подружжя жіночої прикраси: «род Кондрата и жены его Одаріи з Печерского. Дано..., и монисто коралевое з позолоченым дагнуском и копейками»²⁸.

Слід зазначити, що люди, які торгували, зокрема крамарі, не робили великих грошових внесків, проте поменник фіксує унікальні дари церковних предметів саме від торгівців. Йдеться про Євангеліє, яке ми віднесли до «унікальних» через те, що серед вкладних записів воно трапляється лише раз: «род Матфея Павловича, крамара Миргородского. Надаль сей раб Божій Євангеліє с оправою с обеих сторон. Вереvчатые бляхи с позолотой. Друку Львовского. Рок 1745»²⁹. Можна помітити, що й монах, який вписував цього вкладника до поминальної книги, з симпатією ставиться до Матфея, оскільки наведена вступна фраза досить рідкісна в усьому тексті синодика. Одне Євангеліє було подаровано й у Свято-Введенську церкву, однак тут це зробив представник духовенства: «родъ ієродиякона Трифимія Гулаченка. Чесний отець Трифимій Гулаченко надаль въ Церковь Свято Введенскую Кієво Подольскую Євангеліє Большое, оправное в Червоніи бархат...»³⁰. Цей самий ієродиякон надав також і церковне начиння: срібну чашу, дискос, зіздицю, дві ложки. Такої сукупності дарів в одному вкладі до Пустинно-Миколаївської обителі аналізований поменник не фіксує.

Єдиний раз у синодику записано й дарунок ікони, до того ж – Святого Миколая: «род порутчика Алексія Прокопієва Стефанова. 1765 года дано ікону С. Николая серебром обкладеную»³¹. Тобто, як бачимо, подібні особливі дари – Євангелія та образи надавали в монастирі, церкви за поминальні записи рідко, і це, ймовірно, диктувалося конкретними обставинами й можливостями для паломника. Хоча, з іншого боку, такі дари належали до сакральних у храмі Божому й були особливо важливими на шляху до спасіння тих, хто їх надав.

У Микола-Пустинному поменнику, на відміну від церковного Свято-Введенського, зафіксовані непоодинокі випадки дарування худоби –

коней, корів та волів. Особливо відзначився в цьому сенсі економ Пустинно-Миколаївського монастиря монах Сілуян Стаховський, яким було «дано на сорокоуста волон 3, и коров 6, и коберцов 6...»³². Очевидно, робити такі пожертви давали змогу його прибутки, тобто їх матеріальний вияв. Богомолка Марія Маховиша, окрім грошей, дала ще й «редис на посадку»³³. Однак не можна стверджувати, що натуральні пожертвування не були доволі поширеними. Імовірно, що їх у більшості випадків вписували не до Синодика, а до книги прибутків і витрат, хоч її наявність не доведено. Оскільки церкви не мали таких господарських систем, як монастирі, то цим і пояснюється брак відомостей про натуральні пожертви в синодику Свято-Введенської церкви.

На одному з аркушів Опису монастирського майна є заголовок: «Реєстр сколько и чего именно – ризь, стихарей, подризниковь и других разныхь...По сочинению кошь оныхь справлено, или добротными дателями въ церковь дано»³⁴. Після нього ведеться поточне фіксування подій, подібних до випадків, описаних у Поменнику. Наприклад: «ризы парчевые красные, обложенные везде сребреною сеткою съ крестомъ, шитим золотом... Дано въ церковь мещининомъ киевскимъ Юстином Малчевскимъ», «подсвечникъ сытцевой красной...дано в церковь подпорутчикомъ Михайломъ Даколіємъ»³⁵ і т. д. Такі записи мають зв'язок з поминальними, оскільки монастир зобов'язаний молитися за кожного вкладника. Подібність цих джерел розкриває важливу роль Поменника Слупського монастиря. Що ж до зіставлення інформації цього джерела з відомостями синодика Пустинно-Миколаївського монастиря, то таких богомольців, імена яких було б зафіксовано в обох джерелах, немає. Звідси припускаємо, що монахи могли записувати саме в такий реєстр майна дари, які не вносили до синодика, виходячи з їхньої неоднакової матеріальної цінності.

Монастирі проповідували серед вірян ідею важливості вкладів та жертв. Паломник усвідомлював, наскільки важливо було віддати якомога більшу частину своїх прибутків та майна, бо все це було надано з Божої волі, шлях до пізнання Господа є життєвою метою. Подібні заклики фіксувались і в передмовах до поменників. Існувало переконання, що навіть померлих грішників можна врятувати від пекельних мук за допомогою молитов про вічне спасіння, які промовлятимуться до престолу Всевишнього у церкві під час богослужіння. Для того, щоб монастир узяв на себе обов'язок молитися за упокій душі грішника, важливо надати милостиню: «... мылостыня человеку не только в житии се[му], но и въ смерти и по смерти, великую помощь приносит...»³⁶.

У передмові Межигірського поменника про необхідність пожертви написано так: «Да вписащиися Помощь и милость обрящуть молитвою и милостынею, собою и по себе, ближнимъ творимою, на страшномъ славного пришествія Христа Бога Суде»³⁷. Тут же мовиться і про важливість пожертв для монастирської братії: «...отъ приношения и жертвъ людськихъ питахуся... Теже и ваше благоверіе, коиждо от вписующихся, и вписующихъ должні єсть не налагати бремя богомольцовъ ваших. Но подающе отъ именій вашихъ по возмозному на препитаніє темъ и одеваніє...»³⁸. Так, підкреслюється і добровільність вибору розміру плати за поминальний запис.

Пожертва була однією з найголовніших чеснот для православних паломників: «сею единою милостыни добродетелію, тогда все добродетели краситися будут. Ея же не имевши,..., все добродетели ихъ угасяша недоставшующу. Яко же рече Св. Иоанн Златоустый: милостыню... подавающе, тех яко ближайше Богу приближающихся...»³⁹. Такі заклики відігравали вагомую роль при формуванні у вірян мотивів до здійснення паломництва та шанування київських святинь.

Таким чином, ми бачимо, що паломники усвідомлювали важливість матеріальних дарів, які вони давали за поминання, адже церковні речі посилювали сакральність молитов. Важливою також була підтримка життєдіяльності братії через натуральні продукти та інші пожертви, які б сприяли цьому. Надалі слід розкрити особливості, пов'язані з записами грошових вкладів за поминання у синодиках. Дослідження таких аспектів необхідне при вивченні історії християнства загалом і паломництва в Україні у XVIII ст.

1. Описание Малого Киевского монастыря. – ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 34. – Спр. 841. – Арк. 116—116 зв.
2. Муравьев А. Н. Путешествие по святым местам русским / Муравьев А. Н. – СПб. : В тип. III Отд. собств. Е. И. В. Канцелярии, 1846. – С. 125.
3. Там само. С. 124—125.
4. Яременко М. Київське чернецтво XVIII ст. / Яременко М. – К. : Києво-Могилянська академія, 2007. – С. 213—214.
5. Поменник Софії Київської / Упор. та вступна стат. О. Прокоп'юк. – К. : Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2004. – С. 29—259.
6. Помянник Киевского Никольского Пустынного монастыря. – Інститут рукописів НБУ ім. В. І. Вернадського НАН України (далі – ІР НБУВ). – Ф. І. – Спр. 1789. – Арк. 77.
7. Там само. – Арк. 191 зв.
8. Яременко М. Київське чернецтво XVIII ст. ... – С. 248.

9. Синодик Церкви Преображення Господнього киевоподольской // ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 5515.
10. Помянник Киево-Подольской Свято-Введенской церкви // ІР НБУВ. – Ф. 160. – Спр. 114.
11. Прокоп'юк О. Поменник як історичне джерело: с особливості складання пам'ятки та поминальна практика // Поменник Софії Київської. – К. : Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2004. – С. 14.
12. Вкладная книга Троице-Сергиева монастыря. – М. : Наука, 1987. – С. 18.
13. Там же.
14. Щербина В. Помянник киевского Пустынно-Николаевского монастыря / В. Щербина // Киевская старина. – 1895. – Кн. 12. – С. 92.
15. Помянник Киевского Никольського Пустынного монастыря. – ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 1789. – Арк. 205 зв.
16. Там само. – Арк. 214.
17. Там само. – Арк. 86 зв.
18. Там само. – Арк. 175.
19. Там само. – Арк. 221 зв.
20. Кара-Васильєва Т. Літургійне шитво України XVII—XVIII ст. / Кара-Васильєва Т. – Львів : Свічадо, 1996. – С. 37.
21. Помянник Киевского Никольського Пустынного монастыря. – ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 1789. – Арк. 237.
22. Там само. – Арк. 223.
23. Книга прихода и расхода денежных сумм монастыря. – ЦДІАК України. – Ф. 131. – Оп. 30. – Спр. 684. – Арк. 25.
24. Помянник Киевского Никольського Пустынного монастыря. – ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 1789. – Арк. 148, 167 зв.
25. Там само, арк. 168.
26. Помянник Киево-Подольской Свято-Введенской церкви. – ІР НБУВ. – Ф. 160. – Спр. 114. – Арк. 13.
27. Помянник Киевского Никольського Пустынного монастыря. – ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 1789. – Арк. 197 зв.
28. Там само. – Арк. 178.
29. Там само. – Арк. 161 зв.
30. Помянник Киево-Подольской Свято-Введенской церкви. – ІР НБУВ. – Ф. 160. – Спр. 114. – Арк. 12 зв.
31. Помянник Киевского Никольського Пустынного монастыря. – ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 1789. – Арк. 232 зв.
32. Там само. – Арк. 59 зв.
33. Там само. – Арк. 198 зв.
34. Опись сколько в оном (Киево-Пустынно-Николаевском) монастыре: какого точно имеетя строения, також церковного и монастырского имения и прочаго. – ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 5534. – Арк. 125.
35. Там само. – Арк. 129.
36. Помянник Михайловского Златоверхого монастыря. – ІР НБУВ. – П. 538/1744. – Арк. 4.

37. Поменник Межигірського монастиря (книга 1). – IP НБУВ. – Ф. 375/374 с. – Арк. 8.
38. Там само. – Арк. 8 зв.
39. Там само.

SUMMARY**Yana Shulga****NOTES OF MATERIAL AND NATURAL GIFTS IN THE NECROLOGY BOOK OF THE ST. NICOLAS PUSTYNNYJ MONASTERY XVIII CENTURY: ATTEMPT OF DECONSTRUCTIVE ANALYSIS**

Holding notes are analysed in the necrology book of the St. Nicolas Pustynnyj monastery, an offtype for the analogical sources of XVIII century. It was popular gifts for attention notes of material and natural kind, that carried in itself a ponderable sacral and of prayer value. Such gifts are divided into two kinds: to the typical (dressed for priests church things) and unique (liturgical books, icons).

Keywords: necrology book, ponderable sacral, dressed for priests, church things, liturgical books, icons.

Ірина Петренко

**ВЗАЄМОДІЯ ПАРАФІЇ І СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ
ЯК МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ
ПОВСЯКДЕННИМИ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИМИ
ВІДНОСИНАМИ МІРЯН ХVІІІ СТ.
(НА ПРИКЛАДІ ПАРАФІЙ
РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ)**

Досліджено, що у ХVІІІ ст. шлюбно-сімейні відносини значною мірою регулювалися парафією, сільською громадою і мали публічний характер, а також залежали від громадської думки. Доведено, що у вирішенні шлюбно-сімейних конфліктів пріоритетне значення громада надавала звичаєвому праву, намагаючись забезпечити соціальний лад і спокій у соціумі.

Ключові слова: парафія, сільська громада, шлюбно-сімейні відносини, миряни, Російська Православна церква, звичаєве право.

Становлення Української держави, прогресивний розвиток суспільства істотно залежать від міцності шлюбно-сімейних відносин, які перебувають під впливом соціальної політики, а також економічних, культурних, освітніх умов. Зважаючи на корінні зміни в реалізації вітчизняної соціальної політики, необхідно враховувати і тенденції розвитку шлюбно-сімейних відносин, їх еволюцію протягом історичного поступу соціуму.